

Все плаче, ридає, (2)
Про неньку питає:
– Уже, сестро, неньки
На світі немає ...

*Дед Иван Легеза, с. Новогупаловка
Ал. у., 8 мая 1885 г.*

Ср.: Чубинский. Труды, V, стр. 742, № 333, А и Б.

ГАЙДАМАЦЬКІ ПІСНІ

173

Ой на горі-горі пшениченька яра,
А по долиноньці шовковії трави,
Там пахоли ходять, в руках коней водять,
В руках коней водять, Марусі питають:
– Марусенько, пані, а чи дома пан твій?
А як нема дома – вийди до нас сама!
Марусенька пишна за ворота вийшла,
На поріг ступає, різно промовляє:
– Не єсть ви козаки, єсть ви гайдамаки, –
Мого пана вбили, коні половили.
– Марусенько, пані, неправдонька твоя,
Ми пана не вбили, коні заплатили,
На гнилій колоді гроші полічили:
З холодної криниченьки могорич запили,
Були у нас свідки – зеленії дубки.

*Дед Никита Джигирь, 88 л.
Д., Кушугумовка Алекс. у., 29 декабря 1887 г.*

174

Ой горе, горе, безсчастливая доля,
Шо зорала Марусенька брівоньками поле,
Каренькіми оченьками та й заволочила,
Дрібненькіми слізеньками все поле змочила.
У нашої Марусеньки весь двір на помості,
Приїхало до Марусі три козаки в гості.
– Доров, доров Марусенька, а чи дома пан твій?
Як немає дома, вийди до нас сама!
Марусенька пишна на крилечко вийшла,
На порозі стала, їм добридень дала,
На добридень дала й коники пізнала:

– Не єсть ви козаки, – єсть ви гайдамаки:
Шо ви пана вбили й коні полонили.
– Марусенько пані, неправдонька твоя:
Ми пана не вбили, – коні заплатили,
На гнилій колоді гроші полічили,
З холодної криниченьки могорич запили,
Були у нас свідки – зеленії дубки.

*Авксентій Федоров. Орел, Кушугумовка,
Алекс. у., 9 декабря 1887 г.*

В другом варианте песня начинается иначе:

Ой на горі, горі пшениченька яра,
А по долиноньці шовковії трави,
Там пахоли ходять,
В руках коней водять,
В руках коней водять,
Марусі питають:
Марусенько, пані,
А чи дома пан твій?...

Далее вариант сходен.

Никита Джигир, 88 л., там же.

Ср.: Костомаров. Богдан Хмельницкий, III, 361; Максимович. Укр. песни, 1834 г. стр. 172; Чубинский. Труды экспед., V, 243, 963; Головацкий. I, 163.

175

Левенец

Ой сніг іде і зима буде,
На тебе, левенче¹, та біда буде;
На тебе, левенче, та пани встали,
Пани встали з громадою,
Хотять в солдати отдать неправдою.
Ведуть левенця вулицею,
Та зв'язали руки сирицею,
За ним іде ньєнка старенька,
Сестриця рідненька,
Слізно плаче, ридає,
Свойого сина вговоряє:
– Ой сину мій, левенчику,

¹ Левенець – це хороший син, при здоров'ї, бравий. Певец.

Ой сину ж мій, одинчику!
Чи я ж тобі, сину, не казала,
Чи я тебе не навчала,
Що не рубай ліса Лебедіни.
Як нарубав – було б зволочити,
І зволочивши – було б запалити,
І спаливши – попіл змести, –
І на Дунай знести.
– Тепер мене, мати, вговоряєш,
Тепер мене, мати, навчаєш;
Чом ти мене, мати, тоді не учила,
Як украв я, мати, куцу чепелину¹, –
Ти сказала, мати, гаразд сину;
Як украв я, мати, корову рябую, –
Ти сказала, мати – украдь ще й другу;
Як украв я, мати, коня вороного, –
Ти сказала, мати, – украдь ще й другого.
А тепер, мати, мене вговоряєш,
Тепер, мати, мене навчаєш,
Сердцю моему жалю завдаєш.

*Федор Мих. Кнырик. 29 ноября 1888 г.
Языкова Екатеринославск. уезда.*

Срав.: Максимович. Украинск. народ. песни, 1834 г. стр. 148; Чубинский. Труды экспедиции, V. 882 (446-я), 988 (77).

176

Янчур

Ой сніг іде (2) і зима буде,
А на тебе, левенце² та біда буде; (2)
Ой в Києві (2) та всі дзвони дзвонять,
Вже Янчура німці ловлять; (2)
Ой в Києві (2) вже й передзвонили,
Вже Янчура німці уловили, (2)
Та ведуть (2) його вулицею,
Ізв'язали руки сирицею³ (2)
Та вивели (2) в чисте поле,

¹ Чепелина – ніж купецький.

² Козак-гультапака (гультай), здоровило. Певец.

³ Ремень не вычененый. Певец. Теляча, свиняча або інча шкура невичінена.
Дид Джигирь.

Та поставили на могилі. (2)
Та дивись, (2) Янчуре, в чисте поле:
Що заглянеш – то все твоє! (2)
Ой бачу ж я (2) шибеницю¹,
Ще й мальовану кобилицю²: (2)
– Та коли б я знав (2) що то смерть моя, –
Велів би талярами обсипати, (2)
І шовкові стьожки (2) почепляти.
Ой хто б ішов – таляр найшов, (2)
І левенця (2) спомянув,
Що хорош парень Левенец був; (2)
Хорош, парень, (2) уродливий,
Уродливий і справедливий. (2)
Пришло к йому (2) дві дівчини:
Одна каже – я буду сестрою, (2)
Друга каже (2) – я буду женою. –
– Та тобі, сестро, – не бути сестрою, (2)
А тобі, шеймо, (2) не бути женою.

*Оксентий Федор. Орел, 65 л. Кушугумовка
Александр. у., 6 декаб. 1887 г.*

Пояснение певна: Німці піймали Янчура за те, що він убив німкеню. Вона чимсь піддурила його. Як вели його катувать (наказивать), назустріч вийшло дві дівчини. Одна каже: „будь братом, а я тобі сестрою”, а друга каже – „забери мене – (женись) буду жінкою”. Подививсь він на їх, аж вони старі, таранкуваті та скверні. „Цур вам – пек”, каже, – та й пішов на шибеницю. Спрежду у Запорожців був звичай, що як ведуть холостого на шибеницю, то виходять дівки і об’являють, котра согласна заміж. Як що сподоба казак, – жениться, і його простять, як згербує, – закатують (накажуть палачі, „кати”).

177 А

Джарменко и Кумпаненко

Ой з-за гори, із-за Кам’яної та чорная хмара,
На Романа Джарменка, та на Кумпаненка поговор і слава.
Ой поїхав та Джарменко с Кумпаненком на влови,
Та нічого не піймали, тіко жида нагнали.
– А здоров, здоров, вражий жиде, як ти пробуваєш,
Іздалека гостей маєш – чим їх привітаєш?

¹ Висилица.

² Эшафот. Также доска, на коей секли кнутом.

– Ой є в мене, мед, горилка – не будете пити,
Бо я, знаю, наїхали, а шоб жида вбити.
Ой як стрельнув Роман Джарменко жидюгу на коні,
Ой тікай, тікай, брате Кумпаненку, бо будеш в неволі.
Ой в Перекопі нагнали Джарменка превражі гетманці:
– Скидай, скидай, Романе Джарменку, чоботи-сапьянці.
Посадили Романа Джарменка на жовтім пісочку:
Скидай, скидай, Романе Джарменку, штани, ще й сорочку.
Ой не бийте, катюги гетманці, ведіт на могилу,
Ой я гляну, подивлюся на свою Україну.
Ой не винне ж моє товариство, а винна моя мати,
Що посилала рано в неділеньку жидів розбивати.

*Никита Джигирь, 88 л. Кушугумовка
Александр. у., 5 декабря 1887 г.*

178 Б

Тополенко и Жолденко

Вариант той же песни с переименованными фамилиями

Ой понад ярмом, та понад Каланчаком, а чорная хмара,
Ой на Тополенька, та на Жолденка не хороша слава.
Ой як поїхав Йван Тополенко і Роман Жолденко в Перекоп
за долгами,
Та зустріли жида-жидовина а у Перекопі на канаві.
– Ой здоров, здоров, жиде-жидовину, распрескурвий сину,
Ой здалека пару гостей маєш, – чим їх привитаєш?
– Ой єсть у мене мед-горілка, та не будете пити,
Ой того ж ви наїхали, шо хочете жида вбити.
Ой як устрелив Йван Тополенко жидовіна на коні,
– Ой тікаймо, Романе Жолденко, бо будемо в неволі.
Ой у Перекопі, та на канаві Романа Жолденка піймали,
Ой тоді с того Романа Жолденка допрос здіймать стали.
Ой як стали Романа Жолденка на кобилу виводити,
Ой тоді став же, а Роман Жолденко, до катюги говорити:
Ой бери, бери проклятий катюго, та виведи на могилу,
Ой нехай же я гляну, подивлюся а на рідну Україну.
Ой як вивели Романа Жолденка на кобилу розкладати,
Ой тоді стала стара Романиха а кріпко ридати.
– Ой було б тобі, мати, та й не научати:
Ой як украв я, мати, чапелину¹,

¹ Чаплія (прим у тексті).

А ти, мати, кажеш, гаразд сину;
Ой як украв я, мати, яловицю чорну, –
А ти, мати, кажеш: поведи до дому;
Ой як украв я, мати, коня вороного, –
А ти, мати, кажеш: коли би ще й другого.
Ой було б тобі, мати, та й не научати,
У п'ятинку жидів бити, грабувати¹.

*Йван Михайлов. Гетьман, 78 літ.
Слободка, предместьє г. Александровска, 18 сентября 1887 г.*

См.: V т. Сборника Харьк. истор.-фил. общ. в сборнике г-жи Чер-
нявской, песни про Джемберу Копаненка; Чубинский. Труды т. V стр.
967.

179

Мережа²

Ой в Кієві на ринку,
Там п'є Мережа горілку.
Ой п'є, Мережа, гуляє,
Та на три шляхи поглядає;
Ой чи не їде погоня?
Ой їде погоня, та й стала,
Взяла Мережу піймала.
Стала Мережу в'язати,
Стала Мережу питати:
Ой стіко, Мережо, жинок маєш?
Ой я жінок мав сімнадцять,
А вісімнадцяту попівну,
А дев'ятнадцяту Вовківну,
А двадцяту Марусю.
Шо за попівну – коня дав,
А за Вовківну – грішми дав,
А за Марусю – дам душу,
Бо з Марусею – жить мушу.

*Никита Джигирь 88 л. Кушугумовка
Александр. у., 29 декабря 1887 г.*

¹ Козак – гайдамака. Певец.

² Песня поется с повторениями: Ой в Кієві та на ринку
Ой в Кієві, серденько, та на ринку,
Ой там п'є Мережа горілку
Ой там п'є Мережа, серденько, горілку і т.д.

Примечание певна: Мережа був гайдамацький ватажок; він все жі-
нками менжував (міняв). С двадцятою Марусею його і піймала погоня.

180

Желізняк и Гнида

В неділеньку рано-пораненько як сонечко сходить,
У городі Мутровичах¹ пан лементарь по садочку ходить.
Свого пана, губернатіра, за рученьку водить.
Водить його за рученьку, та стихенька й каже:
“Не одного жида й ляха голова поляже”.
Славний козак Максим Залізняк, славний з Запорожья,
Як виїде на Україну – як повная рожка.
Славний козак Максим Залізняк, славний козак і Гнида,
Не осталося на Україні ні ляха, ні жида.
У городі Мутровичах – нова новина,
Породила козаченьків шовкова трава.

Пояснення співака до заключних слів пісні. „Нова новина – це таке
диво, що зразу зібралося багато казаків, хто його зна і відкіль, мов на-
родила їх шовкова трава”.

*Трофим Степанович Ковбаса, 95 л.
Языково (Федоровка) Екатер. у., 10 сентября 1887 г.*

Сравн.: Максимович. Украин. песни, 1834 стр. 122.

Личность Максима Железняка достаточно известна в истории; о
Гниде Демьяне вместе с другими гайдамаками см. интересное сообще-
ние в „Записках о южной Руси" Кулиша, I, 293.

181

Кармалюк

Герой Подолии в 30-х годах

А

А хто хоче на світі зажитися,
Нехай іде до Кармалюка вчиться.
За Сібіром сонце сходить, хлопці, не дрімайте,
А на мене, Кармалюка, всю надію майте.
Бо Кармалюк, хлопець добрий, по всім світі ходить.
Не одну дівчиноньку із розума зводить,

¹ Такого города мы не знаем, здесь скорее намек на Мотроновский монастырь
– место освящения гайдамацкого оружия.

Не однууду – русяву, біляву, та ще й чорнобриву.
Гонять мене до Сібіру – сам не знаю за що,
Присягають три громади, – кажуть, що ледащо.
Я ж нікого не вбиваю, бо й сам душу маю,
Багатого оббіраю, а бідному даю,
Сам я собі подумаю, що гріха не маю.
Маю жінку, маю діти, – та я їх не бачу,
Як згадаю про їх життя, – сам гірко заплачу.
З-за Сібірі я вернувся, та й не маю волі,
Ой здається не в кайданах, а все у неволі.
Пішов би я до базару, боюсь станового,
Ходить соцкіх, ще й десятскіх услід за ним много.
Нехай ходять, нехай ходять – їх привичка шляться,
Наші люди про їх знають, як чортів бояться.
Горе жити Кармалюку на чужині одному,
Він підняв руки до неба і молиться Богу.
Устань, батьку, устань, рідний, – дай пораду сину,
Лежить батько в сирій землі, – забув про дитину.
Ой зберу ж я хлопців добріх – шо ж кому до того.
Посідаєм край дорогі, – ждем подорожнього.
Ой хто не йде, хто не їде, то треба їх ждати,
Як не маєш пристанища – мусиш пропадати.
Аж їде отець владика. „Здоров були, хлопці”!
Вони йому отказали: „Благослови, отче!
Ой давай, владико, гроші, гірко пропадаєм,
Та того-ж ми пропадаєм, що пристаніщі не маєм”.
Отець здихнув, руки зложив, – отдав усі гроші,
Оглянувся назад себе – все хлопці хороші.

*Елена Вишневская, Андреевка
Александр. уезда, 18 марта 1887 года.*

182 Б

Славний хлопець Кармалюга
По світлонці ходе.
Він одну чернявую за рученьку воде;
А другу, русявую, із ума ізводе.
Сідлай, Кармалюго, коня вороного,
Та поїдем до кумоньки в гості.
Доров, доров, кума моя, щось маю казати,
Та не знаю, кума моя, як тебе назвати.
Назви мене, Кармалюго, туман-долиною:
Моя хата над горою, понад долиною;

Куликамі крита, калиною вшита,
Бережися, дівчинонька, щоб не була бита.
Хоть битеме мене батько, так знатиму за що,
Славний хлопець, Кармалюга, та ще й не ледаще.
По бережку ходила, шуку рибу їла,
А чи лучча шука риба, а чи осетрина,
Бережися, дівчинонько, коли б не дитина.

*11 ноября 1885 г. с. Веселое Таврич. губ., Мелитоп. у. Записана от
Палажки Онищенковой (Смоливна по-уличному).*

В варианте, записанном в г. Александровске от Веры Шевцовой
окончание несколько иное:

«А чи лучша шука риба, а чи осетрина,
Моли Бога, чорнявая, щоб не дівчина,
А як буде хлопець –
Кармалюга йому отець.

В варианте, записанном в Екатеринославском уезде, дер. Письма-
чевке, от Ганны Шевченко:

„Моли Бога, дівчинонько,
Коли б не дитина.
Як буде в тебе дівчина. –
Не моя причина,
А як буде в тебе хлопець –
Кармалюга – отець...
Як вийду я на битий шлях
Та гірко заплачу,
Маю жінку, маю діток
Повік не побачу.

Сравн.: Метлинскаго. Народ. Южно-русск. песни, стр. 6; Гатцука.
Ужинок ридного поля. стр. 270. „Киевская Старина" 1882 г. т. IV стр.
183 и 187 (Звенигородский вариант); Чубинский. Труды V, 412; Чер-
нявская в V т. Сборн. X. И. Ф. Общ. 137.

183

Кармалюга, гарний хлопець,
Він по світу ходе
І не одну чернявую
Із ума ізводе.
Ізвів дівку, ізвів красну,
Ще й бідну удову.

Запрягай, Кармалюга,
Коня вороного
Та підемо до куми у гості...
– Ой здорова, кума моя,
Щось маю сказати,
Та не знаю, кума моя,
Як тебе назвати.
Назви, назви, Кармалюга,
Туман – долиною, –
Моя хата, мої сіни
Стоять над горою.
Над горою, над крутою,
Куликами вкрита.
Приїдь, приїдь, Кармалюга,
Хоч буду я бита.
А хоч буду бита,
Так знатему за що:
Та за тебе, Кармалюга,
А не за ледащо.

184

Лебеденко

**Встреча с гайдамаками.– Смерть Лебеденка.– Кукушка (зозуля)
приносить матери недобрья вести**

Ой поїхав та пан Лебеденко у млин за мукою,
Та зустріли його сильні гайдамаки під Богом-рікою.
– Ой здоров, здоров, пане Лебеденку, здоров, вражий сину!
Ми с тобою пили та гуляли, – добиченьку брали...
– Ой випрягай, пане Лебеденку, коня вороного!
– Не випряжу, вражі сини, хоть вас тут і много!
– Ой випрягай, пане Лебеденку, рябую кобилу!
– Не випряжу, вражі сини, хоть сам тут загину!
Як узяли пана Лебеденка за білії руки,
Та повезли пана Лебеденка у темнії луки;
Посадили пана Лебеденка на жовтім пісочку.
– Скидай, скидай, пане Лебеденку, та з себе сорочку.
Як узяли пана Лебеденка на три списи вгору
Та вдарили пана Лебеденка об пень головою.
– Годі тобі, пане Лебеденку, чужим добром панувати,
Ти зустрівся с козаками, почав жартувати...
Ой летіла сива зозуля, та й схотіла їсти,

151

Подай, подай, сива зозуля, до матусі вісти.
Прилетіла сива зозуля, сіла на воротях,
Похожає стара Лебедиха в червоніх чоботях.
У неділю, рано-пораненько, та ще й до схід сонця,
Сидить стара Лебедиха, плаче край віконця.
Сусідоньки, голубоньки, який мені сон снився:
Наче ж мій син, Лебеденко, вдруге оженився.

*Кузьма Лугай, 73 л., с. Вознесенка
Алекс. у. на Днепре, 19 февраля 1885 г.*

Сравн.: Чубинский. Труды, V, 962.

В настоящем Лебеденко не кроется ли имя известного ватажка разбойнической шайки Лебедина, который в 1707 г. был схвачен за р. Самарой полтавским полковником Левенцем(?) (Бантыш-Каменский „Ист. Мал. Рос.“ 1842, III, 55).

185

Над нашіми воротами
Чорна хмара наступала,
А на того пана Лебеденка
Безвинна слава стала.
Була слава, були й поговори,
Шо у того пана Лебеденка
Та чорнії брови,
Поїхав наш пан Лебеденко
У млин за мукою,
Та зостріло по три гайдамаки
В лузі над річкою.
– Здрастуй, здрастуй, пане Лебеденко,
Здрастуй, вражий сину,
Ми з тобою пили й гуляли,
Один совіт мали.
Випрягай же, пане Лебеденку,
Коня вороного!
– Не випряжу, вражі сини,
Хоть вас тут і много!
– Випрягай же, пане Лебеденку,
Кобилу за гриву!
– Не випряжу, сини вражі,
Хоть сам тут загину!
Як підняли пана Лебеденка
На три штики вгору,

Та й ударили пана Лебеденка
Об пень головою.
Прилетіла сиза кукушка
Та й сіла на липі
Питаєця пана Лебеденка:
– Чи хочеш ти пити?
– Не хочу я, сиза кукушечка,
Ні пити, ні їсти,
Однеси ж ти в мою сторононьку
До матері вісти,
Прилітіла сиза кукушечка
Та й сіла на стрісці,
Та вибігла стара Лебедиха –
І рученьки в тісті,
Та побігла Лебедиха
Сусідів питати:
– Сусідоньки, голубоньки,
Шось міні за сон снівся
Наче син мій, Лебеденко,
У млині ожинився,
– Годі тобі, стара Лебедихо,
Сусідів питати, –
Та іди ж ти в зеленії луга
Свого сина ховати.

*С. Благодатное Мариупольск. уезд.
Сообщил Карп Ницета.*

186 А

Вор Засорин

Ой чули ви, люди,
Шо єсть вор Засорін,
В город уїзжає,
Лавки розбиває, (2)
Хури він наймає, (2)
На вози складає, (2)
В села одсилає, (2)
Старців собирає, (2)
Добром наділяє.

*Осип Шуть, Вознесенка
Алекс. у., 15 сентября 1888 г.*

187 Б

Ой у Хачевані
Засорин гуляє, (2)
Лавки оббірає, (2)
На Дон отправляє. (2)
Не доїхав до города,
В степу становився, (2)
Росою умився, (2)
Богу помолився, (2)
З братам простився.

Агафья Саенко, с. Покровское Алекс. у., 23 июня 1888 г.

“На цю пісню, кажуть, єсть заперт”. Примеч. певца.

188

Ой Дунай-Дунай, Дунай глибоченький,
Край Дунаю явор зелененький,
Під явором наметик біленький,
Під наметом коник вороненький,
На конику чепрак золотенький,
Там же сидить козак молоденький;
Він же сидить – на бандурі грає,
Струна струні різно промовляє:
– Нема краю тихому Дунаю,
Нема впину вдовиному сину.
Шо звечора коника сідлає,
А в півночі з двору виїзжає,
А і к світу додому приїзжає:
– Відчиняй, мати, широкі ворота, –
Везу тобі срібла й злата.

Пояснение певички: “Вдовин син вкидався в розбой. В день він гуляє та спить, а прийде ніч – він їде в розбой... Навезе к світу всякого добра і гука матері, щоб отчєняла ворота”.

*Агафья Саенко, с. Покровское
Александровск. у., 12 января 1886 года.*

Ср.: Метлинский. Народн. южно-русск. песни, стр. 14 и 260; Мордовцов. Малорусск. сборн., 1859 г., стр. 332; Зап. Юго-Западного Отд. Географ. Общ., 1874 г., т II, стр. 425; Гатцук. Ужынок ридн. поля, стр. 259.

189

Пили, пили чорноморці, пили та гуляли,
А звечера чорноморці добрий совіт мали,
А і к пізній вечеренці коники сідлали,

Коники сіддали, з двору виїзжали,
А в півночі чорноморці розбой розбивали,
А і к світу чорноморці до куреня привертали,
І своєму отаману чолом отдавали:
– Ой чолом, пане отамане, чолом, батьку наш,
Ой єсть, батьку, роздобиченька для тебе й для нас.

*Пелагея Дмитровна Соколькова, 60 л.,
д. Добровольє Павлоград. у., 21 июня 1894 г.*

190

Ой у лісі, в лісі,
На прекраснім місті,
Там Хайка гуляла,
Торгом торговала,
Запорожских козаченьків
Вином напувала,
Наповала вином,
Ше й горілкою.
Приїхали до Хайки пізно
Три козаки різно,
Три козаки різно
Трьома повозками.
Шо одна повозка на срібло, на злото,
Шо друга повозка на білі пирини,
Шо третя повозка на Хайку-молодку.
Та й повезли Хайку
Темними лісами,
Прив'язали Хайку
До дуба плечами:
– Оце тобі, Хайко,
Запорожців знати
Шоб поганім ляхам
Нас не видавати.

*с. Владимировка Мариупольск. уезда Екатер. губ.
Сообщил Федор Соменко.*

Казацкая вирша

А–Б

К истории запорожской живописи

До 1860 годов, по рассказам стариков, в селах Александровского уезда нередко можно было встретить картины запорожской кисти, украшавшие стены крестьянских хат. Со вступлением на должность окружного начальника Мин. Госуд. Имущ. Н. В. Джанеева, видимо любителя старины, все такие картины и даже копии позднейшего времени перешли в его распоряжение, а за смертью исчезли без вести. Из многочисленной коллекции картин Джанеева нам пришлось видеть только одну, принадлежащую купцу Григорию Семеновичу Боброву в г. Александровске. Приведем краткое описание её.

У подножья горы вековой, ветвистый дуб. Краснощёкий, усатый казак сидит под тенью. Бритый. Чуприна закинута за левое ухо. Брянчит на бандуре, поет, не выпуская люльки; ноги поджаты по-турецки. Пазуха расстегнута; в петлицу комира затянута червонная стежка. На плечи накинута богатая штофная шуба, обшитая темной меховой опушкой. Штаны синие, широкие. На ногах телесного цвета сапьяны. Справа белый конь, привязанный к воткнутому в землю ратищу. Около казака фляжка, чарка и шапка; последняя серого смушка с красным верхом. Слева повешены на сук дуба сабля и саква; на последней крупная литера П.; такая же литера и на седле. Внизу картины песня, которую запорожец поет под звуки бандуры:

Ой бандуро моя золотая,
Коли б до тебе жінка молодая!
Була б їй од мене гарна утіха,
Скакала б, та гуляла б до свого сміха.
Хоч дивися на мене, – та ба не вгадаєш,
Відкіль родом і як звуть, – ти не знаєш.
Коли траплялось кому у степах бувати,
Той може прозвище моє угадати.
Жид із біди за рідного батька почитає,
Милостивим добродієм ляхва називає.
Як був багат,
Тоді всі казали „Йван брат”,
А тепер як нічого немає,
То ніхто і не знає.

Нехай лиш розживеться голота, та загуляє,
То тоді до чорта роду явітьця і всяк узнає,
Можна жить; ото горе, як здумаю умерати,
Що нікому буде поховати:
Жид боїтьця, лях не преступить,
Хіба яка звіряка за ногу в байрак поцупить.

С виршами в такому роде можно видетъ картины в с. Туркеновке Александровского уезда у крестьянина Ив. Сердюка (плохая копия), в с. Перещепино Новомосковского уезда у крестьянина Яновского, наконец в Никополе Екатеринославского уезда у крестьян. Даниленка (Фершаленка). Последняя картина принадлежит кисти очень плохого маляра 50-х годов и, судя по надписи, изображает Мамаю, известного в народных преданиях ватажка гайдамаков.

Невзирая на аляповатость, во всяком случае, содержание никопольской копии не лишено интереса. Главный предмет картины, козак, сидит в поле, поджавши ноги; в руках бандура. Справа воткнуто в землю ратище, а к нему привязан конь; ближе – изрядная пляшка горилки и чарки! Слева – три ветвистых дуба, на которых, в красных, кунтушах, разместились пять ляхов; из-за зеленой листвы высовываются стволы лядских ружей, направленные на безпечного рыцаря степи. Картина озаглавлена „Козак Мамай”, хотя самое лицо этого „Мамаю” не представляет ничего типичного; в особенности неудачно наухрены усы. Внизу картины вирша:

В

Гей, гей бандуро моя золотая,
Коли б до тебе жінка молодая,
Скакала б, плясала б до лиха,
Що не один би чумак цурався грошей міха.
Як заграю, то не оди(н) поскаче,
А підждавши, с того вісілля не один заплаче.
Козак душа правдивая – сорочки не має,
Коли не п'є, так воші б'є, – а все не гуляє.
Всяк хоче прозвище мое знати,
Та ніхто не може відгадати.
Тіко одна дівчина отгадала,
Шо лошака мені доброго подарувала.
Гай, гай як я молод був, – шо то у мене була за сила,
Ляхів борюче – і рука не мліла,
А тепер сильна воша одоліла...
Не жаль, не жаль мені в степу померати,
Тілко жаль, що нікому мене буде поховати.

Жид цурайтся, а лях не преступить,
Хіба яка звірюка в байрак поцупить.
Як хоч називай – то все позволяю,
А як назвеш крамарем, – то за те полаю.

Г

Правда, ляхва угадала,
Що коня с сідлом подарувала;
Правда, як кінь у полі,
То так і козак не без долі:
Куди схоче – туди й скаче,
За козаком ніхто не заплаче....

Сравн.: Кулиш. Записки о Южной Руси, I, 317; Записки Одесск. Общ. истории и древн. VI, 543; Маркович. Обычаи, поверья и проч. 51; Мордонец. Литературн. Сборник, 60; Костомаров. История казачества, „Русск. Мысль“ 1880 г., авг. 16 – 18; Сумцов. Современ. малор. этногр. I, 141.

192

Хоч дивися на мене, так не вгадаєш,
Відкіль родом і як звать нічічірк не скажеш.
А коли траплялося кому у степах бувати,
То той може і прозвище моє отгадати.
У мене їх не одно, – єсть їх до ката,
Так звать, як налучиш на якого свата.
Жид з біди за рідного батька почитає,
Милостивим добродієм ляхва називає,
А ти як хоч назви – на все позволяю,
Аби лиш не крамарем, – за те то й полаю.
Тепер, бачу, на світі біда, що відцурався рід.
Не бійсь, – як був багат,
То тоді називали «Іван брат»,
А тепер як нічого не має,
То й ніхто не знає.
А як розживеться голота, то й загуляє,
То тоді до чорта роду, і всяк пізнає,
Гай, гай, – як я молод був,
Що то у мене за сила була...
Ляхів борюче, і рука не мліла,
А тепер, бачу, і воша сильніша...
Від ляхів, здається, плечі болять,
Як день побьюся...
Гей, нуте степи горіти пожарами,

Бо вже час міняти кожухи на жупани,
Та як удача – добрий ярмарок покаже,
То не один жид з ляхом в бариші поляже.
Кожух шкарупину скинеш їм до ката,
Аби сцураться упрямого свата.
Струни мої, струни, заграйте мені стиха,
А чей козак нетяга забуде свого лиха.
Добрий козак на натуру,
Гарно грає на бандуру,
Коли не пьє, так воші бьє,
Таки не гуляє.

*Списана с картини запорожской старины, хранившейся до 1901 г. в
д. Гуринова в г. Александровске (добыта в г. Новомосковске).
Из рукописного сборника Я.П. Новицкого.*

“На цю пісню, кажуть, єсть заперт”. Примітки співака.

РОДИННО-ПОБУТОВІ ПІСНІ

ПІСНІ ПРО КОХАННЯ

193

Соловей потерял голос через „коханья”. Козак просит атамана перевести коня, перенести зброю, за что обещает выдать за него сестру. Вопрос дивчины и ответ козака, почему у него сорочка не белая

Соловей маненький,
Голосок тоненький,
Чому не співаєш,
Чому не щебечеш
На зорі раненько?
Ой як мені рано щебетати –
Голосу немає,
Потеряв я та свій голосочок
Через розумочок,
Через тее, вражее коханья,
Через жениханья.
По синему морю хвиля рибу носе,
Молоденький, бравий козаченько,
Отamana просе.
Отамане вірний товаришу,
Ввольни мою волю!
Переведи коня вороного,